

ANNA CZAPLA
AGNIESZKA KUTYŁA
Katedra Języka Polskiego KUL

„NASZ JĘZYK W PRZESZŁOŚCI – NASZA PRZESZŁOŚĆ W JĘZYKU”
GNIEW 21-22 PAŹDZIERNIKA 2009 ROKU

W dniach 21-22 października 2009 r. odbyła się w Gniewie Ogólnopolska Konferencja Naukowa *Nasz język w przeszłości – nasza przeszłość w języku*. Organizatorem przedsięwzięcia był Uniwersytet Gdański we współpracy z Fundacją Zamek w Gniewie. Obrady odbywały się zatem w miejscu historycznym, w murach średniowiecznego kasztelu rycerzy-mnichów, którego budowę Krzyżacy rozpoczęli w 1282 roku. Ze względu nie tylko na miejsce, ale również na bogactwo problematyki podjętych tematów konferencja cieszyła się dużym zainteresowaniem przedstawicieli wielu środowisk naukowych. Spotkanie umożliwiło wymianę spostrzeżeń, doświadczeń oraz refleksji dotyczących nowych obszarów badawczych w zakresie językoznawstwa wewnętrznego i zewnętrznego. W konferencji wzięły udział 54 osoby reprezentujące ośrodki naukowe z Białegostoku (UB), Częstochowy (AJD), Gdańska (UG), Katowic (UŚ), Krakowa (IJP PAN, IS PAN, AP, UP), Lublina (KUL), Łodzi (UŁ), Olsztyna (UWM), Piotrkowa Trybunalskiego (UHP), Poznania (UAM), Słupska (AP), Szczecina (US), Warszawy (IS PAN, UW), Wrocławia (UWr.), Zielonej Góry (UZ).

W środę (21 października) o godz. 9.30 nastąpiło uroczyste otwarcie konferencji i powitanie jej uczestników przez burmistrza miasta. Obrady plenarne rozpoczął Jerzy Treder od zaprezentowania istniejących etymologii toponimu *Gniew*. Pierwsza wzmianka o Gniewie w źródłach pisanych pochodzi z 1. poł. XIII w. (1229 r.). Jeden z dokumentów określa tę okolicę nazwą *terra Gymeu*,

inne określenia źródłowe to *Gimiew*, *Gymew*, *Gmewa*. Pierwotna nazwa miejscowości *Gmiew* pochodzi od rdzenia **gъm-* łączonego ze znaczeniem ‘góra, wzniesienie’, z suf. *-ew*, wtórne *Gniew* od apelatywu *gnić*. Kociewskie mieszanie *ń* z *m'* związane z asynchroniczną wymową spółgłosek miękkich wargowych czyni prawdopodobnymi obie interpretacje. Przytoczone propozycje etymologii omawianego toponimu mają motywację topograficzną – Gniew leży na wzniesieniu, a zarazem nad ujściem Wierzycy do Wisły, na skraju Pojezierza Starogardzkiego oraz Kociewia. Inną jeszcze hipotezę zaproponował Bogusław Kreja. Badacz ten zaakcentował możliwość pruskiego rodowodu nazwy, zestawiając zapis *Gimen* z roku 1245 z lit. *gimus* ‘miękki, mazisty, śliski’. Niemieckie *Gmewe* > *Mewe* ‘mewa’ (widniejąca do dziś w herbie miasta) powstało przez uproszczenie grupy spółgłoskowej *Gm-* > *M-* w substytucyjnych zapisach niemieckich. Nazwa oboczna ziemi gniewskiej, funkcjonująca od średniowiecza w postaci **Wańska* lub **Wońska* pochodzi od *woń* ‘zapach’ na oznaczenie rzeki cuchnącej.

Na początku uczestnicy spotkania naukowego wysłuchali czterech plenarnych referatów wygłoszonych przez: Bogdana Walczaka (UAM), mówiącego o wzajemnym uzależnieniu języka i kultury *Zawarte w języku dziedzictwo kulturowe a tożsamość narodowa*, Ewę Siatkowską (Warszawa), która przedstawiła uwagi na temat ewolucji języków słowiańskich: białoruskiego, macedońskiego, bośniackiego, kaszubskiego, połabskiego w wystąpieniu *Kiedy rodzą się, a kiedy umierają języki? Kilka refleksji na materiale słowiańskim*, Reginę Pawłowską (UG), *Nauczanie języka polskiego w Gdańsku, w XVII w.*, omawiającą polszczyznę, jakiej uczono w XVII w., oraz ówczesne podręczniki. Obrady plenarne zakończyło wystąpienie Krystyny Kleszczowej, *Przewidzieć to, co było. Z warsztatu badawczego historyka języka*, dotyczące doświadczeń studiów z zakresu semantyki historycznej.

Ze względu na wspomnianą powyżej dużą liczbę osób, które zgłosiły swój udział w konferencji, kolejne referaty wygłoszono podczas obrad w ramach czterech sekcji o różnicowanej tematyce. Problematyka wystąpień oscylowała wokół zagadnień ściśle onomastycznych, kwestii retorycznego ukształtowania tekstu, ekspresywności w języku, stylistyki, genologii, dydaktyki języka polskiego w szkole, leksykologii i leksykografii. Pojawiły się referaty dotyczące językowego obrazu świata w wybranych utworach literackich, polszczyzny regionalnej oraz poruszające zagadnienia językowo-kulturowe.

Kwestii onomastycznych, głównie antroponimicznych, dotyczyły następujące wystąpienia: *Historyczny antroponomastykon Poznania* Magdaleny Graf (UAM); *Pomorskie odmiejscowe nazwiska na -ski (i formanty pochodne) po-*

chodzące od nazw miejscowości będących w posiadaniu szlachty pomorskiej Małgorzaty Klinkosz (UG); *Nazwiska pomorskie genetycznie niemieckie derywowane od nazw zawodów* Zenona Licy (UG) oraz „Karwala”, „Latała”, „Pilch”, czyli jak staropolszczyzna przetrwała do dnia dzisiejszego. O nazwiskach mieszkańców Sąddecki Lidii Pacan-Bonarek (UHP). Problemom z pogranicza onomastyki i aksjologii poświęcony był głos Izabeli Matusiak-Kempy (UWM), *Wartości moralne utrwalone w polskich i niemieckich nazwiskach na terenie Warmii*. O funkcji nazw własnych w tekście mówiła Urszula Kęsikowa (AP Słupsk) w referacie *Obce nazwy własne w powieściach Rodziewiczówny*. Problematykę onimów wydobytych z określonego korpusu tekstów poruszyła Kinga Banderowicz (UAM), *Archiwalne księgi miejskie Poznania jako źródło badań onomastycznych* oraz Agnieszka Kutyla-Joć (KUL), *Onimia w dokumentach Władysława Łokietka (1275-1333) – zarys problematyki*. Anna Czapła (KUL) w wystąpieniu *Zaginione apelatywa ukryte w nazwach miejscowych (na przykładzie ziemi łwowskiej)* zaprezentowała archaiczne rzeczowniki i przymiotniki wyekscepowane z toponimów.

Zagadnienia dawnej obyczajowości i jej odbicie w języku były tematem referatów Ewy Młynarczyk (UP Kraków), *Dawne zwyczaje rzemieślników w świetle krakowskich statutów cechowych z XVI i XVII wieku*; Ewy Horyń (UP Kraków), *Obyczajowość wiejska w XVI-XVIII w. na materiale Ksiąg sądowych (gromadzkich) wiejskich Jadownik, Maszkienic, Iwkowej i Uszwi*; Anity Pawłowskiej (UŁ), *Formuły etykietalne początku doby nowopolskiej w aspekcie socjolingwistycznym*, oraz Danuty Ostaszewskiej (UŚ), *Staropolska „wydurność” polityka i dzisiejsze przeobrażenia ideału. Wizualizacje utrwalone w dawnych i współczesnych tekstach dyskursu politycznego*. Językowym wizerunkiem Polaków i cudzoziemców zajęły się Krystyna Zalewska (UB) w wystąpieniu *Powieść polityczna dwudziestolecia międzywojennego jako źródło do badań językowych nad autostereotypami Polaków*; Magdalena Pietrzak (UŁ), „*Dziurdziulewicze*”, „*Cymbałkiewicz*”, „*Nadymalscy*”..., czyli obraz polskich wad na przykładzie felietonów II połowy XIX wieku oraz Weronika Girys-Czagowiec (IS PAN, Warszawa), *Obraz cudzoziemców w staropolskich pamiętnikach i relacjach z podróży*. Omówiona została również leksyka związana z kulinariami w referacie Eweliny Kwapien (UW), *Nowa leksyka dziewiętnastowieczna wobec kulinariów*, oraz z zabawami dziecięcymi w wystąpieniu Anety Lewińskiej (UG), *W co bawiły się dzieci sto lat temu*.

Językowego obrazu świata dotyczyły wystąpienia Jana Kamienieckiego (UWr.), *Językowy obraz świata w „Pieśniach chrześcijańskich dawniejszych i nowych” Jana Seklucjana*, oraz w ujęciu partykularnym – Iwony Steczko (AP

Kraków), *Językowy obraz kobiety w świetle XIX-wiecznych inskrypcji nagrobnych*; Agnieszki Ryzzy-Woźniak (UZ), *Językowy obraz roślin w XVI i XVII-wiecznych zielnikach polskich*, i Doroty Kozaryn (US), *Językowy obraz doby w „Wizerunku własnym żywota człowieka poczciwego” Mikołaja Reja*.

Problematykę polszczyzny regionalnej analizowanej na podstawie dzieł leksykograficznych poruszyły referaty: Małgorzaty Milewskiej-Stawiany (UG), *Górnołużyckie deminutiva w „Vocabularium latino-serbicum” (1721) Jana Hawstyna Swetlika* oraz Jolanty Migdał i Agnieszki Piotrowskiej-Wojaczyk (UAM), *Struktura genetyczna współczesnej polszczyzny regionalnej (na podstawie danych leksykograficznych)*. Archaizmy leksykalne pochodzenia prasłowiańskiego w gwarach polskich omówiła Maria Trawińska (IS PAN Warszawa) w wystąpieniu *O „szestroku”, „chąsie” i „pieniądzach” w rękopisie XIV-wiecznej poznańskiej księgi ziemskiej*. Dawną leksyką zajęli się również: Bożena Sieradzka-Baziur (IJP PAN Kraków), *Charakterystyka ilościowa i struktura semantyczna słownictwa staropolskiego*; Ewa Woźniak (UŁ), *W poszukiwaniu metod badawczych semantyki – na przykładzie wyrazów z rodziny rozpaczy w XVI w.*; Sylwia Łukaszkiewicz-Dudek (IJP PAN Kraków), *Struktura najstarszego polskiego słownictwa z pola semantycznego płodność i okres prenatalny*; Agnieszka Słoboda (UAM), *Semantyka i składnia liczebników zbiorowych w średniowiecznej polszczyźnie*; oraz Magdalena Pastuchowa (UŚ), *Dobrze i źle o Mądrości – rozważania diachroniczne*. Obce interferencje i ich wpływ na polski system morfologiczny zaprezentował Rafał Zarębski (UŁ), *Historia zewnętrzna a formanty obcego pochodzenia w dziejach polskiego słowotwórstwa*.

Materiał leksykograficzny wykorzystali również Jerzy Obara (UWr.), do analizy leksyki w ujęciu socjolingwistycznym, w referacie *Słownictwo o ograniczonym zasięgu socjalnym w Słowniku warszawskim* oraz Lucyna Warda-Radys (UG), *Interiekcje w słowniku S. B. Lindego*.

O ekspresywności w języku mówili Marcei Olma (UP, Kraków), *Językowe środki okazywania uczuć w listach małżeńskich z XIX wieku*, Katarzyna Zawilska (UWM Olsztyn), *Białogłowska mowa afektowna. Listy Teresy do Kazimierza Wiśnickiego z 1. połowy XVIII wieku* oraz Róża Modrzejewska (US), *Stanisław Wokulski a Izabela Łęcka – językowe konceptualizacje uczuć*.

Problematyka genologiczna widoczna była w wystąpieniach Agnieszki Szczaus (US), *Kwestia jako gatunek naukowy (na przykładzie „Informacji matematycznej” W. Bystrzonowskiego z 1749 r.)* oraz Małgorzaty Dawidziak-Kładczonej (UWr), *Uwarunkowania pragmatyczne zagajeń z doby Sejmu Wielkiego*.

Językiem religijnym zajęli się: Tomasz Ratajczak (UZ), *Obraz Męki Pańskiej w XIX-wiecznych pieśniach jarmarczno-odpustowych*; Tomasz Lisowski

(UAM), *Nowe wobec dawnego. Słownictwo Nowego Testamentu „Biblii gdańskiej” a zasób leksykalny „Słownika polszczyzny XVI wieku”*; Izabela Kępka (UG), *Aksjologiczny aspekt wiary w kazaniach ks. Hieronima Kajsiwicza (1812-1873)* oraz Danuta Kowalska (UŁ), *Mikołaj Rej – kontynuator czy nowator stylu psalterzowego? (na podstawie Psalterza Dawidowego)*.

Stylistyką zainteresowała się Mirosława Siuciak (US), *O potrzebie stylistyki historycznej języka polskiego*. Nawiązaniem do tego wystąpienia był referat dotyczący retorycznego ukształtowania tekstu *Miejsce okresu retorycznego w różnych odmianach stylistycznych polszczyzny* Elżbiety Sztankóné-Stryjniak (UHP).

Dydaktyki języka polskiego w szkole dotyczył tekst Małgorzaty Chmiel (UG), *Miejsce nauki o języku w szkole w dwudziestoleciu międzywojennym*.

Konferencję zakończyły obrady plenarne, podczas których głos zabrali Ewa Rogowska-Cybulska i Marek Cybulski, *Kreowanie obrazu przeszłości w procesie podnoszenia statusu językowego kaszubszczyzny (na przykładzie „Kaszëbsczégò słowôrza normatiwnégò” Eugeniusza Gołąbka)* oraz Małgorzata Misiak (UWr.), *Rola wiedzy o historii języka w określeniu i zachowaniu tożsamości etnicznej na przykładzie mniejszości etnolingwistycznych w Polsce*.

Konferencja naukowa w Gniewie oprócz niewątpliwych walorów edukacyjnych, na które wpłynął wysoki poziom merytoryczny wygłoszonych referatów i konstruktywnych dyskusji, była również spotkaniem służącym promocji miasta, jego malowniczych zabytków oraz Fundacji Zamek w Gniewie. Obrady uświetnione zostały wizytą kasztelana gniewskiego Jarosława Struczyńskiego, stworzyły okazję do wspólnego zwiedzania miasta i zamku pokrzyżackiego oraz indywidualnego zapoznania się z zabytkami Starego Miasta: gotyckim ratuszem i największym na Pomorzu zespołem kamienic podcieniowych z XV w., jak również XIV-wiecznym kościołem pw. św. Mikołaja. Warto dodać, że organizacja „Zamek w Gniewie” skupia ludzi zafascynowanych historią i kulturą materialną średniowiecza i czasów nowożytnych, którzy należą do grona współorganizatorów corocznej inscenizacji historycznej *Bitwa pod Grunwaldem*. Do dorobku osób odtwarzających historię na zamku zaliczyć należy również uczestnictwo w licznych scenach historyczno-batalistycznych w programach telewizyjnych oraz filmach polskich i zagranicznych. Organizowane tu od 1992 roku spektakle, inscenizacje historyczne oraz turnieje rycerskie sprawiły, że zamek w Gniewie uznawany jest za jeden z głównych ośrodków krzewienia historii w Polsce. Dzięki konferencji Gniew stał się także miejscem upowszechniania historii języka ojczystego.